

Я. В. Топольникдоктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки вищої школи
Донбаського державного педагогічного університету

ПЕРЕВІРКА НАУКОВИХ РОБІТ НА ПЛАГІАТ: РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

У статті розглянуті аспекти проблеми реалізації принципів академічної доброчесності. Звертається увага на те, що авторське право має виключний характер і розглядається як сукупність немайнових / особистих та майнових прав автора, що надаються йому законом, оголосити себе автором твору. Зазначено, що авторське право, як різновид права інтелектуальної власності, є цивільно-правовим інститутом, який регулює певну зовнішню і внутрішню споріднену категорію відносин, пов'язаних зі створенням і використанням творів науки, літератури і мистецтва. Охарактеризовано поняття «авторське право», «академічна доброчесність», «плагіат». Виокремлено два шляхи для захисту авторських прав в мережі Інтернет: захист на етапі до порушення (обмежена функціональність, «годинникова бомба», захист від копіювання, криптографічні конверти, контракти-угоди, запобіжні заходи, клірингові центри) та захист на етапі після порушення (агенти, стенографія, «маячок», використання кодів слів). Наведено та розкрито основні види плагіату (копіювання, представлення суміші власних та запозичених аргументів, перефразування; прямиї плагіат, завуальований плагіат; фальсифікація, реплікація, републікація, рерайт, компіляція). Визначено групи об'єктів, на самовільне оприлюднення яких не поширюється авторське право. Обґрунтовано особливості використання цитування в наукових роботах. Відзначено, що саме треба розуміти під дотриманням академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками (посилання на джерела інформації; дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; надання достовірної інформації про методики і результати досліджень тощо) і здобувачами вищої освіти (самостійне виконання навчальних завдань, посилання на джерела інформації, дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права тощо). Наведено інтернет-сервіси для перевірки текстів на плагіат, розкрито сутність їх роботи. Виокремлено параметри для вибору програми для перевірки на плагіат.

Ключові слова: академічна доброчесність, авторське право, плагіат, інтернет-сервіс, наукова робота.

Постановка проблеми. Наукова діяльність невід'ємна від поняття «авторське право». Авторське право, як і право інтелектуальної власності загалом, з огляду на завдання, які воно вирішує, має виключний характер і розглядається як сукупність немайнових (особистих) та майнових прав автора, що надаються йому законом, оголосити себе автором твору: доводити його до відома публіки, відтворювати та розповсюджувати або використовувати його будь-якими іншими способами і засобами, а також дозволяти іншим особам використовувати твір певними способами.

В об'єктивному розумінні авторське право, як різновид права інтелектуальної власності, є цивільно-правовим інститутом, який регулює певну зовнішню і внутрішню споріднену категорію відносин, пов'язаних зі створенням і використанням творів науки, літератури і мистецтва. У суб'єктивному розумінні авторське право – це сукупність прав, які належать конкретному автору або його правонаступникам та іншим суб'єктам авторського права, у зв'язку зі створенням і використанням твору науки, літератури і мистецтва [1, с. 8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Авторське право в Україні регулюється Цивільним кодексом та Законом України «Про авторське право та суміжні права» [2]. Відповідно до нещодавно внесених доповнень розміщення твору в оцифрованому вигляді в інтернеті вважається публікацією твору або його поширенням, тому потребує дозволу власника авторського права. Розміщення в інтернеті копії твору чи його частини без дозволу автора є порушенням Закону і може бути оскаржене в суді з вимогою компенсування моральної шкоди та завданих матеріальних збитків / упущеної вигоди.

Науковці, які вивчають питання захисту авторських прав та творів, розміщених в інтернеті, визначають два шляхи для захисту авторських прав у мережі Інтернет.

1. Захист на етапі до порушення:

- обмежена функціональність – автори розповсюджують програми, які не здатні друкувати документи або зберігати їх у пам'яті комп'ютера;
- «годинникова бомба» – автор розповсюджує повноцінний об'єкт авторського права, але

встановлює дату, після якої доступ до нього буде неможливим;

- захист від копіювання, тобто автор встановлює кількість разів, коли файл може бути скопійований;

- криптографічні конверти – твір зашифровано так, що доступ до нього можливий із використанням ключа до шрифту;

- контракти-угоди «наскрізного клацання», укладені через інтернет, – дозволи автора на використання творів;

- запобіжні заходи: попередня публікація матеріалу на традиційному матеріалі, підтвердження факту існування твору на певну дату, засвідчення в нотаріуса дати створення твору, запис на лазерному диску і поміщення в архів або вебдепозитарій;

- клірингові центри – автор надає центру право ліцензувати свої права на твір, центр приймає плату від користувача і передає її володільцеві авторських прав [3, с. 34].

2. Захист на етапі після порушення:

- агенти – це комп'ютерні програми, які автоматично виконують попередньо визначені команди, наприклад пошук у Мережі контрафактних примірників творів;

- стенографія – процес приховування інформації у файлах, наприклад «водяного знака» автору твору, що буде доказом авторства цієї особи щодо цього твору;

- «маячок» – це особлива мітка, яка розміщується у творі і спрацьовує під час несанкціонованого використання, надає можливість знайти порушника авторських прав;

- використання кодових слів [3, с. 37].

Застосування таких заходів захисту авторських прав в мережі Інтернет може забезпечити належний захист, проте для їх реалізації необхідна підтримка з боку держави і низка інших дій. Тож нині об'єкти інтелектуальної власності мережі Інтернет потребують правової допомоги. Необхідно внести зміни в національне законодавство, можливо, й ухвалити нового законодавчого акта з питань захисту авторських прав у мережі Інтернет. Більшість країн Європи вже розглядають ці питання, частково можуть контролювати процеси і забезпечити захист прав авторів в інтернеті.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розкриття питання дотримання авторських прав і академічної доброчесності під час наукової та науково-педагогічної діяльності майбутніми фахівцями в галузі освіти.

Виклад основного матеріалу. Одним із поширених шляхів порушення авторського права в мережі Інтернет є плагіат. Згідно зі ст. 50 Закону України «Про авторське право та суміжні права», плагіат – це оприлюднення (опублікування), повністю або частково, чужого твору під іменем особи,

яка не є автором цього твору [2]. Оприлюднення означає створення можливості ознайомлення із твором інших осіб шляхом опублікування, публічного виконання, публічного показу, публічної демонстрації, публічного сповіщення тощо.

На практиці виділяють такі види плагіату, як:

1. Копіювання чужої роботи (без відома та з відома автора) і оприлюднення її під своїм іменем.

2. Представлення суміші власних та запозичених в інших аргументів без належного цитування джерел.

3. Перефразування чужої роботи без належно оформленого посилання на оригінального автора або видавця [4].

Іноді розділяють прямий плагіат (відкритий, пряме відтворення чужого твору або його частини під своїм іменем) та завуальований плагіат (коли текст твору зазнає несуттєвих змін шляхом заміни окремих слів та виразів їх синонімічними аналогами, водночас форма твору загалом не змінюється).

Також варто виділити такі види, як:

- фальсифікація (вигадування тих чи інших, наприклад статистичних, показників із подальшим зазначенням їх як власної роботи);

- реплікація (це процес копіювання даних з одного джерела на багато інших і навпаки, тобто своєрідне «тиражування» інформації без дозволу автора);

- републікація (повторне або багаторазове обнародування в іншому джерелі чужої інформації за справжнім підписом автора й посиланням на джерело);

- рерайт (додавання до чужого матеріалу без дозволу автора додаткової інформацію, з переробкою раніше обнародованого матеріалу і заміною слів та виразів);

- компіляція (укладання з кількох чужих матеріалів свого, редагування без дозволу – смислової, стилістичної, граматичної правки й скорочення чужого матеріалу).

Водночас у ст. 10 Закону України «Про авторське право та суміжні права» відзначено, що авторське право не поширюється (і не йдеться про плагіат) на самовільне оприлюднення таких об'єктів:

- повідомлень про новини дня або поточні події, що мають характер звичайної прес-інформації;

- творів народної творчості (фольклор);

- виданих органами державної влади в межах їхніх повноважень офіційних документів політичного, законодавчого, адміністративного характеру (закони, укази, постанови, судові рішення, державні стандарти тощо) та їх офіційних перекладів;

- державних символів України, державних нагород, символів та знаків органів державної влади, Збройних сил України та інших військових

формувань, символіки територіальних громад, символів та знаків підприємств, установ і організацій (після їх офіційного затвердження);

- грошових знаків;
- розкладів руху транспортних засобів, розкладів телерадіопередач, телефонних довідників та інших аналогічних баз даних, що не відповідають критеріям оригінальності і на які поширюється право *sui-generis* (своєрідне право, право особливого роду) [2].

Майбутні магістри та доктори філософії в галузі освіти мають дотримуватися правил академічної доброчесності, поважати авторські права й запобігати плагіату. Вони мають усвідомити, коли в науковій роботі використовуються дані, взяті зі сторонніх джерел, а не отримані або створені безпосередньо автором, треба використовувати цитування. Порушення вказаних нижче правил та їх недотримання має розцінюватися як плагіат:

- якщо думка автора наводиться дослівно, то її треба взяти в лапки;

- якщо цитується великий уривок тексту, то він може не братися в лапки, натомість виділяється або відбивається від решти тексту певним способом (набирається іншим кеглем, шрифтом, накресленням, відбивається від основного тексту більшими абзацними відступами тощо);

- допускається скорочення цитати, яке не веде до викривлення думки автора, місце скорочення має бути відзначене в цитаті квадратними дужками із трикрапкою всередині;

- допускається перефразування цитати, зміна слів чи відмінків окремих слів, у такому разі цитата в лапки не береться, але у квадратних дужках обов'язково ставиться посилання на джерело;

- у списку використаної літератури завжди треба вказувати навіть ті джерела, які використовувалися під час підготовки роботи і вивчення теми, навіть якщо прямих посилань чи цитувань цих джерел у роботі немає [4].

Оригінальність тексту – це поняття, протилежне плагіату. Що більше плагіату в тексті, то менше його оригінальність і навпаки – чим менше плагіату, тим унікальність даного тексту вища.

Майбутні науковці мають знати, що саме означає поняття «академічна доброчесність», яке визначене у ст. 42 Закону України «Про освіту»:

«Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» [5].

У Законі також відзначено, що саме треба розуміти під дотриманням академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками, а саме:

- посилання на джерела інформації в разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

- дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;

- надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну / науково-педагогічну, творчу діяльність;

- контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти;

- об'єктивне оцінювання результатів навчання [5].

Здобувачі освіти також повинні дотримуватися академічної доброчесності, а саме:

- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного та підсумкового контролю результатів навчання;

- посылатися на джерела інформації в разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

- дотримуватися норм законодавства про авторське право і суміжні права;

- надавати достовірну інформацію про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації [5].

Майбутні магістри та доктори філософії повинні ознайомитися із численними інтернет-сервісами для перевірки текстів на плагіат, попрацювати в кожному з них, порівняти їх, обрати для себе найбільш зручний. Серед програм, які пропонує Мережа [6, с. 238]:

1. AntiPlagiarism.NET (<http://antiplagiarism.net/ru/>).

2. Advego Plagiatus (<http://advego.ru/plagiatus/>).

3. Cognitive Text Analyzer (<http://www.cognitivetpg.com/>).

4. Compare Suite (<http://www.comparesuite.ru/>).

5. Double Content Finder (DC Finder) (<http://progidarom.ru/soft/internet/DCFinder.exe>).

6. Etxt Антиплагиат (<https://www.etxt.ru/antiplagiat/>).

7. Plagiarism-Detector Personal (<http://plagiarism-detector.com/>).

8. Turnitin (http://turnitin.com/en_us/).

9. Viper (<http://www.scanmyessay.com/>).

10. Unplag (<https://unplag.com/>).

Сервіси для перевірки текстів на унікальність працюють переважно за однаковим алгоритмом. Документ транслюється текстовим редактором у текст у форматі.txt і перевіряється. Перевірка та пошук збігів виконуються за шинглами (методом шингл – розбивки тексту). Шингл – структурно-логічний фрагмент тексту, що складається з послідовності декількох слів. Пошук в інтернеті здійснюється декількома пошуковими системами. У результаті візуалізується відсоток оригінальності тексту та список сайтів із відсотком збігу у відповідному кольорі залежно від застосо-

ваних пошукових серверів. Під час вибору програм необхідно звертати увагу на їхню здатність повноцінно підтримували українську, російську й англійську мови, зручність та доступність для використання.

Параметри для вибору програми для перевірки на плагіат:

- можливість пошуку в мережі Інтернет;
- пошук у локальних базах даних;
- безкоштовний доступ;
- підтримка української, російської й англійської мов;
- можливість роботи з різними текстовими форматами;
- простота інтерфейсу;
- сервіс пакетної перевірки;
- захист від обходу алгоритму заміни літер;
- підтримка аналізу рерайту (розпізнавання синонімів);
- оперативність перевірки;
- функція генерації звіту;
- додаткові засоби аналізу текстів.

Висновки і пропозиції. Отже, питання дотримання авторських прав під час наукової та науково-педагогічної діяльності, академічної доброчесності, яка передбачає дотримання під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності процесу етичних принципів та визначених законом правил, формування нової академічної культури є актуальними для

української вищої освіти на сучасному етапі її реформування.

Перспективним вважаємо подальше вивчення особливостей реалізації принципів академічної доброчесності залежно від напрямів майбутньої професійної та наукової діяльності фахівців освітньої галузі.

Список використаної літератури:

1. Шишка Р.Б. Охорона права інтелектуальної власності : авторсько-правовий аспект. Харків : Видавництво національного ун-ту внутрішніх справ, 2002. 368 с.
2. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3792–XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12/>.
3. Римаренко І.В. Захист авторських прав та творів, розміщених в Інтернеті. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації професійних спілок України*. 2011. № 3/2011. С. 51–55.
4. Плагіат. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Плагіат>.
5. Про освіту : Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145–VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
6. Топольник Я.В. Система інформаційно-комунікаційної підтримки наукових досліджень майбутніх магістрів і докторів філософії в галузі знань «Освіта» : монографія. Слов'янськ : Вид-во Б.І. Маторіна, 2018. 359 с.

Topolnyk Ya. Checking scientific papers for plagiarism: implementation of the academic integrity principles

The article considers aspects of the problem of the academic integrity principles realization. Attention is drawn to the fact that copyright is exclusive and is considered as a set of non-property (personal) and property rights of the author, granted to him by law, to declare himself the author of the work. It is noted that copyright, as a kind of intellectual property law, is a civil law institution that regulates a certain externally and internally related category of relations related to the creation and use of works of science, literature and art. The concepts of “copyright”, “academic integrity”, “plagiarism” are described. There are two ways to protect copyright on the Internet: pre-infringement protection (limited functionality, “clock bomb”, copy protection, cryptographic envelopes, contracts, safeguards, clearing houses) and post-infringement protection (agents, shorthand, “beacon”, the use of code words). The main types of plagiarism are given and revealed (copying, presentation of a mixture of own and borrowed arguments, paraphrasing; direct plagiarism, veiled plagiarism; falsification, replication, republication, rewrite, compilation). Groups of objects have been identified that are not subject to copyright disclosure. The peculiarities of the use of citations in scientific works are substantiated. It is noted that it should be understood as the observance of academic integrity by pedagogical, scientific-pedagogical and research staff (references to sources of information; observance of norms of the legislation on copyright and related rights; providing reliable information on research methods and results, etc.) and students (independent performance of educational tasks, references to sources of information, observance of norms of the legislation on copyright and related rights, etc.). Internet services for checking texts for plagiarism are given and the essence of their work is revealed. The parameters for selecting a program to check for plagiarism are highlighted.

Key words: *academic integrity, copyright, plagiarism, Internet service, scientific work.*